

БУЛИЩЕНКО Д.В.

*магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

СЕРГА Т.О.

*кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальної робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ФАКТОРИ, ФОРМИ ТА НАСЛІДКИ

Домашнє насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, яка отримала своє чітке правове закріплення в українському законодавстві. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає його як діяння фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру, що відбуваються у межах сім'ї, спільного проживання або між особами, які перебувають чи перебували у

близьких стосунках, незалежно від їхнього офіційного статусу. При цьому законодавство підкреслює, що домашнє насильство охоплює не лише активні дії, а й бездіяльність, а також погрози їх вчинення. Водночас у Кримінальному кодексі особливу увагу приділено умисному і систематичному характеру таких дій, які завдають шкоди фізичному і психічному здоров'ю постраждалої особи, призводять до страждань, емоційної залежності та суттєвого погіршення якості її життя [1].

Серед ключових чинників варто відзначити соціально-економічні умови, оскільки фінансова нестабільність, бідність, безробіття чи борги створюють середовище підвищеної напруги у родині. У таких випадках агресія може ставати способом компенсації власної безпорадності та засобом утвердження контролю в стосунках. Важливим є і культурний вимір, адже у суспільствах, де традиційно підтримується патріархальна модель, толерується нерівність між чоловіком і жінкою та зберігається уявлення про «перевагу» однієї статі над іншою, ризик домашнього насильства зростає. Наявність стереотипів, що виправдовують агресивну поведінку, також сприяє відтворенню цього явища з покоління в покоління.

Не менш вагомими є психологічні та особистісні фактори. Досвід насильства у дитинстві, спостереження за агресивними моделями поведінки у батьківській сім'ї, часто формує у людини переконання про прийнятність такої поведінки у власних стосунках. Алкогольна чи наркотична залежність також виступає каталізатором агресії, знижує контроль над емоціями та провокує імпульсивні дії. Деякі дослідники відзначають, що схильність до насильницької поведінки може бути пов'язана із психічними розладами, низьким рівнем емоційного інтелекту чи недостатністю конструктивно долати стрес.

Варто враховувати і макросоціальні обставини. Політична та економічна нестабільність, війна, соціальні потрясіння створюють атмосферу загальної невизначеності та тривоги, що відбивається і на внутрішньосімейних стосунках. У таких умовах насильство може виступати як спроба компенсувати втрату контролю над зовнішнім світом через підпорядкування найближчого оточення. Недосконалість правових механізмів, відсутність дієвої системи захисту постраждалих та байдужість суспільства також сприяють тому, що агресори залишаються безкарними, а насильство сприймається як приватна справа сім'ї [2, с. 47-53].

Домашнє насильство проявляється у різних формах, кожна з яких завдає шкоди людині й має свої специфічні наслідки. Фізичне насильство є найбільш помітною і водночас найтрагічнішою формою домашнього насильства, адже воно безпосередньо загрожує життю, завдає тілесних ушкоджень: побиття, удари, штовхання, щипання, душіння, нанесення

опіків, використання предметів чи зброї з метою заподіяння шкоди. Важливо наголосити, що фізичне насильство охоплює не лише очевидні дії, які залишають сліди на тілі, а й спроби обмежити свободу руху, насильницьке утримування, позбавлення сну чи їжі, що також становлять серйозну загрозу для фізичного і психічного благополуччя людини.

Цей вид насильства має руйнівний вплив не лише на стан здоров'я людини, але й на її психологічний стан, адже постійний страх перед повторними нападами формує відчуття безсилля, тривожності та залежності. Досвід фізичного насильства у сім'ї часто має довготривалі наслідки, оскільки травматичні переживання позначаються на поведінці, самооцінці й навіть на фізичному розвитку дітей, які є свідками чи постраждалими внаслідок таких дій. З огляду на це фізичне насильство розглядається не лише як злочин проти конкретної особи, а й як загроза для суспільства в цілому, оскільки воно відтворює цикл насильницької поведінки у наступних поколіннях.

Психологічне насильство є однією з найтриваліших і водночас найскритніших форм домашнього насильства, адже воно часто залишається непоміченим для оточення, але має глибокий і руйнівний вплив на психіку постраждалої особи. Воно проявляється у систематичному приниженні, образах, постійній критиці, залякуванні та погрозах, а також у контролі над особистим життям, ізоляції від родини, друзів та соціального оточення. Такі дії формують у постраждалої людини відчуття безпорадності, страху, постійної тривоги та емоційної залежності від кривдника.

Вплив психологічного насильства виходить за межі конкретних моментів конфлікту, адже його наслідки можуть бути довготривалими та проявлятися у депресивних станах, панічних атаках, порушеннях сну, зниженні самооцінки та проблемах із соціальною адаптацією. Діти, які стають свідками психологічного насильства, часто переймають модель поведінки агресора або ж формують власні страхи та комплекси, що згодом відтворює цикл насильства у майбутньому. Психологічне насильство, на відміну від фізичного, не залишає видимих слідів, однак його руйнівна сила проявляється у втраті внутрішньої свободи, самоповаги та здатності до нормальних міжособистісних стосунків.

Чи не найстрашніша форма домашнього насильства – сексуальне насильство. Воно порушує найінтимніші права та межі особистості, завдаючи як фізичної, так і психоемоційної шкоди. До нього належать будь-які примусові або небажані сексуальні дії, дотики, домагання чи інші форми примусу до сексуальних контактів у межах сім'ї або партнерських стосунків. Воно може проявлятися як у вигляді фізичного насильства під

час статевого акту, так і у формі психологічного тиску, шантажу чи погроз, що змушують потерпілу особу погоджуватися на дії, яких вона не бажає.

Наслідки сексуального насильства виходять далеко за межі конкретного інциденту, формуючи глибокі психологічні травми, відчуття сорому, провини та страху. Люди можуть страждати від депресії, тривожних станів, порушень сну, зниження самооцінки, а іноді і від психосоматичних захворювань. У поєднанні з іншими видами насильства сексуальне насильство підсилює контроль кривдника над постраждалою, посилюючи її залежність і почуття безвиході. Крім того, діти, які стають свідками або особисто зазнають сексуального насильства в сім'ї, зазвичай отримують серйозні психоемоційні травми, що можуть відтворюватися у їхніх власних стосунках у майбутньому.

І ще одна, відмінна форма домашнього насильства – це економічне насильство. Хоча його прояви часто залишаються непомітними для сторонніх, ця форма насилля також є достатньо серйозною. Воно полягає у контролі або обмеженні доступу особи до фінансових ресурсів, забороні працювати, примусовому розпорядженні заробітком або майном, а також у нав'язуванні залежності від кривдника у матеріальному плані. Така форма насильства позбавляє постраждалу особу автономності, робить її фінансово залежною і часто змушує залишатися у відносинах, навіть коли існує небезпека для життя та здоров'я.

Наслідки економічного насильства проявляються як у безпосередній матеріальній незахищеності, так і у психологічному стані людини, що страждає. Втрата контролю над власним життям, обмеження можливостей реалізувати себе та свої потреби викликають відчуття безпорадності, тривожності та залежності від кривдника. Економічна залежність ускладнює доступ до правової та соціальної підтримки, обмежує можливість залишити насильницькі стосунки і сприяє відтворенню циклу насильства у родині. Саме тому економічне насильство розглядається як один із ключових чинників, що утримує постраждалого індивіда у стані вразливості та беззахисності, доповнюючи інші форми насильства і підсилюючи їхній руйнівний вплив [3, с. 141].

Як показує статистика, саме жінки складають основний прошарок постраждалих внаслідок домашнього насилля. Завдяки аналізу судових рішень стосовно домашнього насильства, котрий представлений у аналітичному звіті БО «Марш Жінок» щодо судових рішень у справах про домашнє насильство (2019-2023), ми бачимо чіткі цифри, котрі показують реальну картину того, що жінки є основними постраждалими під час вчинення домашнього насилля: у 2023 році на 131 постраждалих чоловіків прийшлося 1599 постраждалих жінок. Це більш ніж в 12 разів більше [4].

Наслідки домашнього насильства для жінок, які найчастіше стають його жертвами, є багатовимірними та охоплюють фізичну, психологічну, соціальну та економічну сфери життя. Фізичні наслідки можуть бути як очевидними – синці, порізи, переломи, травми внутрішніх органів, так і відкладеними у часі, включаючи хронічні захворювання, порушення сну, головні болі та проблеми з опорно-руховим апаратом. Систематичне фізичне насильство створює постійну загрозу життю, а поєднання з іншими формами насильства ще більше поглиблює шкоду для здоров'я.

Психологічні наслідки є не менш серйозними. Жінки, які зазнали насильства, часто стикаються з тривожними та депресивними станами, низькою самооцінкою, почуттям провини і сорому, емоційною залежністю та постійним страхом перед кривдником. Тривала психологічна травма може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу, панічних атак або порушень соціальної адаптації. Насильство також негативно впливає на соціальні зв'язки – жінки можуть відчувати ізоляцію, втрату підтримки родини та друзів, оскільки агресор часто контролює їхнє спілкування.

Економічні наслідки проявляються у втраті фінансової незалежності та можливості реалізувати себе, що ускладнює доступ до житла, освіти та медичної допомоги. Це створює ситуацію, коли жінка змушена залишатися у небезпечних стосунках через матеріальну залежність. У сукупності всі ці наслідки не лише руйнують особисте життя жінки, а й підривають її здатність до самореалізації, соціальної активності та повноцінного функціонування в суспільстві, відтворюючи цикл насильства у родині та загрожуючи наступним поколінням [5, с. 12].

Отже, домашнє насильство є складним соціальним явищем, яке виникає під впливом різних факторів і має глибокі негативні наслідки для постраждалих та їхнього оточення. Його існування підкреслює важливість розвитку ефективних механізмів запобігання та реагування, а також необхідність системного підходу до підтримки постраждалих осіб і створення безпечного середовища у сім'ях і суспільстві в цілому. Усвідомлення масштабів проблеми та факторів, що її породжують, є ключем до формування політики, спрямованої на зменшення ризиків насильства та забезпечення захисту прав і гідності людини.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 2018 р. № 2229-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 05.09.2025).
2. Явор О. А. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та на Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наукове видання*. 2021. № 5. С. 47-53.

VI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»

---

3. Толкач А. М. Латентність домашнього насильства / А. М. Толкач, К. Б. Мишаста. *Аналітичне-порівняльне правознавство* / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2023. № 2. С. 141-146.
4. Аналітичний звіт щодо судових рішень у справах про домашнє насильство (2019-2023). БО «Марш жінок» : веб-сайт. URL: <https://marshzhinok.com.ua/analitychnyj-zvit-shhodo-sudovyh-rishen-u-spravah-pro-domashnye-nasylstvo-2019-2023/> (дата звернення: 05.09.2025).
5. Нестеренчук В. В. Домашнє насильство над жінками як об'єкт соціальної роботи. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика : науковий журнал*. 2019. С. 12-20.